

יום עיון מקוון בנושא: מצוינות מתמטית בכיתה ובבית הספר 16.12.2020

מושב שלישי : מבחנים בין לאומיים במתמטיקה והשפעותיהם על מערכת החינוך

תמי אייזנמן:

אנחנו מתחילים עכשיו את המושב השלישי של יום העיון שלנו. מדינת ישראל נמצאת במקום לא טוב במבחנים הבין-לאומיים בחינוך. נכון או לא נכון? נראה לי שרוב השומעים אומרים כן, בטח נכון. איך אנחנו יודעים? מה זה נקרא, כל הזמן מדברים על זה. כל הזמן מדברים על זה שאנחנו מקום לא טוב במבחנים בין-לאומיים בחינוך. איפה מדברים על זה? אז גם בתקשורת מדברים על זה, גם בקרב מקבלי ההחלטות בחינוך מדברים על זה. יש המון תוכניות. חלק גדול מהנוכחים פה לוקחים חלק באופן אקטיבי בשביל לשפר את מצב החינוך בישראל, כי המצב כשמשווים אותו לעולם אנחנו בבעיה, נכון? לא יודעת אם נכון. יש כל מיני סוגים של מבחנים בין-לאומיים, בחלקם המקום של ישראל הוא פה, במקום אחר במבחנים אחרים הוא נמצא שם. תלוי על מה מסתכלים המבחנים. וכמו ששלומית דוידוביץ' הראתה לנו בסוף ההרצאה שלה קודם, אם מבחן מכין לחיים אז מה אנחנו רוצים להכין את התלמידים? אולי בעצם הציון במבחן או מה בודקים במבחן... מה הם הדברים? זה קצת מצחיק למי שמכיר אותי שאני אפתח בצורה כזאת. אני מאוד אוהבת לבחון, מאוד אוהבת להעריך. נורא חשוב לי לדעת מי לפניי, ובעיקר מי מאחוריי וכמה הוא רחוק ממני. ועדיין, כשמסתכלים על הנושא של מבחנים בין-לאומיים ומדינת ישראל ואיפה היא נמצאת, עולה שאלה. וככה במסגרת השאלה הזאת הכרתי את פרופסור אורן פזמוני-לוי מקולומביה, שהוא סוציולוג שבוחן איך מדינות ומערכות חינוך מתמודדות עם מבחנים בין-לאומיים, מה הן עושות איתם, איך הן משדרות אותם בתקשורת ואיך השינויים האלה מגיעים ונכנסים לתוך מערכת החינוך. לא שלנו דווקא, אלא איך נכנסים לתוך מערכת החינוך במדינות האחרות. אז את המושב עכשיו תפתח הרצאה של פרופסור אורן פזמוני-לוי. ואחריה אורן ישוחח עם שלוש נשות חינוך מישראל, כל אחת בכובע אחר ומאוד רחב שוליים שעוסק בנושא של הערכה. לא בנושא של הערכה. בנושא של הערכה, מבחנים בין-לאומיים, איפה זה מציב אותנו. המושב הזה לא מיועד אני חושבת רק לאנשי חינוך מתמטי, אני חושבת שהוא הרבה יותר רחב והוא מסתכל על מתמטיקה כמקרה בוחן למערכת החינוך שלנו. אני כמי שגדלה יחד איתכם, אנשי חינוך מתמטי, ידעתי תמיד שאנחנו הולכים לפני המחנה. זאת אומרת המחלקות להוראת המתמטיקה היו הראשונות, השינויים בתוכניות הלימודים במתמטיקה מקדימים שינויים בתוכניות לימודים אחרות. ואני חושבת שזו במה מתאימה, יום העיון הזה שעוסק במצוינות במתמטיקה, בכיתה ובבית הספר, לשאול בכלל את השאלה הרחבה של מה המקום... לא לשאול, להסתכל ולהתעניין ולחשוב מה זה אומר המקום של מבחנים בין-לאומיים בתוך מערכת החינוך שלנו. אורן, בבקשה.

אורן פזמוני-לוי:

יופי, תודה רבה. כולם שומעים אותי? הכל בסדר? יופי. טוב, אז בוקר טוב לכולם. אצלי בוקר, חמש ורבע לפנות בוקר בניו יורק. צהריים טובים, חג שמח. והמון תודה שהזמנתם אותי להשתתף ביום עיון שלכם. יצא לי לשמוע את ההרצאה הקודמת ואני רואה חיבור יפה מאוד סביב הנקודה שבה שלומית דוידוביץ' סיימה עם הסוגיה של אמון, כי זאת אחת הסוגיות שאני אדבר עליה היום, על איך המבחנים הבין-לאומיים בעצם מערערים את האמון שיש לציבור במערכת החינוך ומה זה אומר. אז אני אתחיל בלשתף את המצגת שלי. אוקיי? עובד טוב? אוקיי. אז ההרצאה שלי, הכותרת זה "כיצד משפיעים מבחנים בין-לאומיים על עמדות הציבור ועל מערכת החינוך?" אני רוצה להתחיל קודם כל בכמה מילות תודה. אחת זה לד"ר תמי חלמיש על היוזמה, שהזמינה אותי להיום. כמישהו שמתעסק בהון חברתי וברשתות חברתיות, אני יודע להודות גם לפרופ' איריס בן-דוד הדר שחיברה ביני בין היוזמה. ואני רוצה גם להודות למנחה שלי מת"א, מאוניברסיטת

ת"א כשעשיתי את המסטר שם, המנחה שלי זו פרופ' אורית איכילוב, והמנחה שלי מאינדיאנה פרופ' בריאן פאוול, שבעצם מאוד השפיעו ועיצבו את האופן שבו אני חושב על הסוגיה הזאת. אז כמו שתמי אמרה, אני סוציולוג ומתעסק במחקר השוואתי. ואתם אולי שואלים את עצמכם, שאלות את עצמכם, למה סוציולוג... מה יש לסוציולוג להגיד על המבחנים הבין-לאומיים? אז סוציולוגים מאוד אוהבים את המבחנים הבין-לאומיים, כי יש שם עושר של נתונים למחקרים ולמאמרים ולספרים. אבל אני, כסוציולוג שמתעסק יותר בסוציולוגיה פוליטית או סוציולוגיה השוואתית, מה שמעניין אותי זה איך התופעה הזאת הפכה להיות מקובלת וכמעט בלתי מעורערת, שאנשים כמו שתמי אמרה מדברים על זה בשיחות, קוראים על זה בעיתונים, בארה"ב גם צוחקים על זה בכל מיני תוכניות. איך המבחנים האלה הפכו לדבר שבעצם יושב אצלנו בסלון ומשפיע על איך שאנחנו חושבים על מערכת החינוך? אז כסוציולוג אני משתמש בכלים שיש לי כדי להבין את זה. אני גם מתעסק בזה דרך נקודת המבט של גלובליזציה: איך המבחנים הבין-לאומיים האלה נוצרו, איך הם קשורים לתהליכים גלובליים ואיך הם מאיצים תהליכים של גלובליזציה בחינוך. ואני רוצה למקם את המבחנים הבין-לאומיים בנקודת מבט שאני עובד עליה שמביאה את הנושא של תנועות חברתיות לשינוי בחינוך. אז מאוד מעניין אותי לראות איך תנועות חינוכיות משפיעות על מערכת החינוך או מנסות להשפיע על מערכת החינוך. והמבחנים ההשוואתיים הם רק דוגמה אחת. יש דוגמאות של מחאות נגד. אם אתם חושבים על מחאת ה-opt out בארה"ב, הורים ומורים שהתחברו ביחד על מנת לערער על הדומיננטיות של המבחנים הסטנדרטיים כמו המיצ"בים בארה"ב. אני מתעסק גם בנושא של התנועה הסביבתית ואיך היא מנסה להשפיע על בתי הספר. ובמידה מאוד דומה אני גם מתעסק בנושא של התנועה לזכויות להט"ב. כל אלה תנועות חברתיות או תנועות פוליטיות שמנסות להשפיע על מערכת החינוך. אז עם כל הרקע הזה, עכשיו אפשר להיכנס לנושא של המבחנים הבין-לאומיים. אני הולך להציג לכם היום בקצרה את תוכנית המחקר שלי על הנושא של המבחנים הבין-לאומיים, במטרה להעשיר את השיח שלנו על התופעה הזאת. אז אני מתעסק בשלוש שאלות גדולות. אחת זה: כיצד התפתחו והתמסדו המבחנים האלה בין השנים 1958-2018? שאלה נוספת זה: מהם המאפיינים של השיח התקשורתי אודות המבחנים הבין-לאומיים, בעיקר טימס ופיז"ה? השיח התקשורתי הוא חשוב כאן מאחר ורובנו לא נלך ונקרא את הדו"חות של טימס ופיז"ה, אנחנו נלמד עליהם דרך התקשורת, אז מאוד חשוב לראות מה התקשורת בעצם מציגה. והשאלה השלישית שאני מתעסק בה זה: האם וכיצד משפיעים המבחנים הבין-לאומיים על עמדות הציבור כלפי חינוך והשכלה? כי השיח התקשורתי זה אחת, אבל מאוד חשוב לראות האם זה בעצם מחלחל למטה לאנשים על איך הם חושבים על חינוך והשכלה. אוקיי. אז בואו נחזור לרגע ל-03.12.2013, בנוסף לזה גם יום ההולדת שלי, ה-OECD החליט להפיץ את הדו"ח המסכם על תוצאות פיז"ה 2012. זה קרה בבוקר. כמה שעות אחרי זה המערכות של העיתונים הגדולים בכל העולם, כמו בארה"ב, העיתונים באנגליה, העיתונים בפינלנד, וגם "הארץ" בישראל, מיד כולם התמקדו בתוצאות של המבחנים הבין-לאומיים, מבחן פיז"ה, איפה נמצאים התלמידים של המדינות האלה לעומת מדינות אחרות. והתחילו כל מיני פרשנויות של מה זה אומר, מה זה אומר שאנחנו במקום כזה לעומת מקום אחר. אז זאת בעצם נקודת ההתחלה שלי, ההבנה שהמבחנים האלה באמת מקבלים המון הד תקשורתי. וחשוב לי רגע לקחת צעד אחורה ולראות מאיפה המבחנים האלה באים. אם אנחנו מסתכלים על התרשים הראשון, אנחנו רואים פה בעצם את הגידול של התופעה הזאת של המבחנים הבין-לאומיים בין 1960-2012. העמודות מציגות מספר של מבחנים בין-לאומיים שהתקיימו באותה שנה, והצבע מסמן את הסוג של המבחן. אם אתם מסתכלים ככה לעומק, אתם רואים שיש פה תהליך של גידול מאוד משמעותי שבעיקר מתרחש משנות ה-90 ואילך. אתם רואים שבעשורים הראשונות, שנות ה-60 עד אמצע שנות ה-80, המבחנים האלה לא קורים בצורה מאוד מסודרת, הם קורים אד הוק. ויש מגוון של צבעים, כלומר יש מגוון של נושאים שהמבחנים האלה מתעסקים בהם, כולל מבחנים באזרחות, מבחנים בספרות, מבחנים באנגלית כשפה שנייה, מבחנים בצרפתית כשפה שנייה, הבנת הנקרא. בחלק השני של התרשים אתם רואים שיש הרבה יותר רוטיניזציה, זה קורה הרבה יותר תכוף, בצורה יותר מסודרת. יש יותר מבחנים ירוקים. מה זה מבחנים ירוקים? זה מבחנים שמשלבים מספר תחומי דעת ביחד, כמו פיז"ה

למשל שמשלב גם מתמטיקה, גם מדעים וגם קריאה באותו מבחן. אז אנחנו רואים שיש פה תהליך גידול שקורה בעיקר בשנות התשעים. אתם רואים שיש פה תופעה מאוד מעניינת של כמה מדינות משתתפות במבחנים האלה. ואתם רואים בתרשים השני שמתמטיקה ומדעים אלה התחומים שזוכים להכי הרבה השתתפות מצד מדינות. לעומת זאת קריאה או אזרחות, אין הרבה השתתפות במבחנים האלה. וזה אומר משהו על הרעיון שמקדם את המבחנים האלה. זה באמת הגישה, התאוריה של ההון האנושי, שאומרת שאם נכין את התלמידים שלנו במתמטיקה ומדעים, הכלכלה שלנו תתקדם בצורה משמעותית בעשורים האחרים. התאוריה הזאת מעורערת בשנים האחרונות ע"י מחקרים בסוציולוגיה, ולא ברור שיש באמת קשר בין תוצאות המבחנים המשווים האלה לבין ההישגים הכלכליים בשנים אחרי זה. אם תרצו אפשר לגעת בזה קצת בדיון. אז אנחנו רואים פה את הגידול, זה אחת. ואני רוצה להתמקד לרגע בשחקנים המרכזיים שבעצם תורמים למבחנים האלה. אנחנו מכירים את המבחנים, כמו טימס ופירלס, שנערכים ע"י International Association for the Evaluation of Education Achievement, IEA. אבל יש גם ארגונים אחרים, כמו OECD או ETS, ארגונים שעסקו ועוסקים במבחנים האלה, לא רק ברמה הבין-לאומית אלא גם ברמה האזורית, כמו באמריקה הלטינית או באפריקה. אני מתמקד ב-IEA כי זה הארגון שבעצם התחיל את הכל, שם התחיל כל הסיפור של המבחנים הבין-לאומיים כבר משנת '55. ואני חושב שהוא מקרה מבחן מאוד מעניין לדיון שלנו היום. אם אנחנו מסתכלים לרגע על הרציונל של IEA בשנת '68, אנחנו רואים ש-IEA הגדיר את עצמו כ: "IEA הוא ארגון מדעי בין-לאומי, ללא כוונת רווח, ומטרותיו העיקריות: לבצע מחקר בתחום החינוך...". אתם רואים שיש המון המון דגש על מחקר. אוקיי? מחקר שמשמש בעובדה שיש לנו מספר מדינות על מנת לבחון כל מיני רעיונות בתחום החינוך. אבל אם אנחנו מתקדמים ל-2012, אתם רואים שהרציונל שמנחה את IEA משתנה בצורה דרמטית: "מטרתו של ארגון IEA לספק אמות מידה בין-לאומיות שיסייעו לקובעי המדיניות בזהירות נקודות החוזק והחולשה היחסיות של מערכת החינוך שלהם". מחקר כבר לא נמצא ברציונל הראשון ולא ברציונל השני, זה מחלחל יותר למטה, רציונל רביעי או משהו כזה. IEA הופך להיות פה בעצם שחקן שאוסף נתונים עבור מקבלי ההחלטות. המחקר לא מנחה יותר בצורה משמעותית את העבודה של IEA. ואני יודע שיש אנשים שלא בהכרח נהנים לשמוע את זה, אבל באמת IEA עובר טרנספורמציה מאוד מאוד מעניינת וחשוב להבין למה זה קורה. אז "למה זה קורה" זה כבר הרצאה אחרת, זה בספר שאני כותב. אבל היום אני רוצה להראות לכם עוד ועוד עדויות שהשינוי הזה באמת מתרחש. ואחת הדרכים לעשות את זה, מעבר לרציונלים, זה להסתכל על הדו"חות של IEA לאורך השנים. אז בתרשים הזה אני מראה לכם דו"ח מ-1967 שבו השתתפו 12 מדינות שבחנו במתמטיקה. ואם אתם מסתכלים על הריבוע האדום ששמתו על המסך, אתם תראו שהמדינות לא מדורגות לפי ההישגים, המדינות מופיעות לפי סדר אלפביתי. בעבודת ארכיון ובראיונות שערכתי, מצאתי שזו הייתה מדיניות מכוונת. הם רצו להוריד את השפה של "מרוץ סוסים" שהיה בתוך הדו"חות האלה וניסו להציג דו"חות שיהיו הרבה יותר אינפורמטיביים ופחות מעודדים שיח של תחרות בין מדינות. אם אנחנו קופצים 50 שנה קדימה לטימס 2003, אנחנו פתאום רואים שיח טבלאות דירוג כמו הטבלה הראשונה מצד שמאל, או טבלאות שמשבחות ומביישות מדינות שלא הצליחו להשתפר. ואתם רואים שזה ממש 180 מעלות ממה שהיה לפני 50 שנה. יש שיח של דירוג, שיח של תחרויות. גם במבחני טימס 2019 שפורסמו רק בשבוע שעבר, אתם רואים שזה כבר הופך להיות עם סקלה של צבעים. האדום זה המדינות שמופיעות ברמות מאוד גבוהות, לעומת המדינות הכחולות שהן מדינות שהתוצאות שם הן יחסית מאכזבות. אז אתם רואים ש-IEA באופן שבו הוא מציג את הנתונים משתנה באופן דרמטי לאורך השנים. ואני חושב שכאן אפשר להגיד שאנחנו רואים פה תהליך של פוליטיזציה, יש פה תהליך של ממחקר למשהו אחר. אחת הדרכים להבין את זה, זה בלהסתכל על מיהם אלה שמייצגים את המדינות ב-IEA, באספה הכללית של IEA. אז הנה דוגמה מפינלנד. אתם רואים שבשנת '70, '86, '91, '98, 2012, אותה אוניברסיטה מייצגת את פינלנד באספה המרכזית של IEA, הגוף המרכזי ב-IEA. בישראל, גם במדינות אחרות, יש מעבר מהאקדמיה לרשות ארצית למדידה או למשרד החינוך. במקרה שלנו זה ראמ"ה. אז אתם רואים ש-'70, '86, '91, '98 זה בית הספר לחינוך באוניברסיטת ת"א, ומאוחר יותר זה

עובר לראמ"ה. התופעה הזאת היא לא רק ייחודית לישראל, כמו שאמרתי. אם אנחנו מסתכלים על התרשים הזה, על החברויות באספה המרכזית של IEA, אתם רואים שיש כיוון בעמודות הירוקות, אלה האנשים שבאים מאוניברסיטאות. יש כיוון בעמודות האדומות, שאלה האנשים שבאים ממכוני מחקר ליד אוניברסיטאות. ויש עלייה די דרמטית בייצוג של מדינות ע"י ממשלות. ואני טוען שהשינוי הזה הוא חלק מאותה תופעה שאני מדבר עליה קודם, של הפוליטיזציה, כניסה של שחקנים יותר מדינתיים לנושא של המבחנים הבין-לאומיים, ושינוי באוריינטציה של המבחנים הבין-לאומיים. אז עד עכשיו נתתי לכם רקע על איך המבחנים האלה באו לעולם ואיך הם השתנו בעשורים האחרונים. עכשיו אני רוצה להתמקד בהשפעה של המבחנים האלה על מדיניות. אז אפשר לחשוב על המבחנים האלה, ILSAs באנגלית, International Large-Scale Assessments, אפשר לחשוב עליהם כמשפיעים על מדיניות, אבל השאלה זה איך זה קורה. ואם שואלים את האנשים שהם מנהלים את המבחנים הבין-לאומיים, כמו אנשים ב-IEA או ב-OECD, הם יאמרו לנו, כמו שאתם רואים בטקסט כאן, שהחשיפה בתקשורת היא אחת הדרכים הכי חשובות להשפיע על מדיניות באותה מדינה. אז יש פה ציטוט מהאנס וגמייקר שהוא בעצם היה המנהל בפועל של IEA. ואני רוצה להראות לכם ציטוט יותר קצר של אנדראס שליכר מ-OECD שאומר: "לתקשורת היה תפקיד מפתח בהעלאת המודעות להשפעות תוצאות מחקר פיז"ה על המדיניות". ומכאן בעצם אנחנו נכנסים לדיון באיך מוצגים המבחנים הבין-לאומיים בתקשורת. אני עכשיו הולך להתעסק בשיח התקשורת. בואו ניקח את ישראל. ישראל, כמו שתמי בדברי הפתיחה שלה אמרה, בישראל כולנו יודעים או כולנו חושבים שהייתה ירידה משמעותית בהישגים ושאנחנו באמת מה שנקרא בתחתית הטבלה. אבל אם מסתכלים על הטבלה של המבחנים במתמטיקה, מדעים וקריאה, רואים שלא היו שינויים משמעותיים או ענקיים מבחינת ההישגים של התלמידים. אם היו שינויים, היו שינויים בדירוג הבין-לאומי של ישראל. אבל הדירוג הבין-לאומי מושפע לאו דווקא מההישגים שלנו כמו מההישגים של מדינות אחרות או ממספר המדינות המשתתפות. וכאשר נכנסות מדינות שהן מאוד חזקות לדירוג, אנחנו יורדים. זה לא אומר שההישגים שלנו השתנו בהכרח. אז עם ההבנה הזאת, אני רוצה להראות לכם מה התקשורת עשתה עם המבחנים הבין-לאומיים לאורך השנים. אז בתרשים הזה אני מראה לכם שב-96, '97, '98, עד 2003 בערך, הייתה התייחסות די מינורית בתקשורת הישראלית למבחנים הבין-לאומיים. הכניסה שלהם בעצם מתרחשת ב-2003 כשיש שחרור של הדו"ח של OECD, פיז"ה הראשון שבו ישראל השתתפה. ומאז אתם רואים שיש עלייה די משמעותית בסיקור העיתונאי. המחקר שלי שפרסמתי לפני כמה שנים מתמקד ב-1996 עד 2010. אם אנשים רוצים לקרוא את זה יותר לעומק, אני מאוד אשמח לשלוח לכם את המאמר. אני עובד עכשיו על מחקר שמתקדם הלאה, אבל בגדול אתם רואים את הדפוס. כשחקרתי את הכתבות ואת הסיקורים בשני עיתונים, ידיעות אחרונות והארץ, מצאתי תופעות מאוד מעניינות. אחת זה שרק 54% מהכתבות בעיתונים הופיעו בעמודי החדשות. 46% הופיעו בחלקים אחרים, כולל מוסף סטייל, מוסף עסקים, המוסף הבין-לאומי, תלוי בעיתון, וגם בעמודי הדעות. זאת אומרת שהעיתונים מתייחסים למבחנים הבין-לאומיים לאו דווקא כמשהו חדשותי בלבד, אלא משהו שאפשר לעבוד איתו בחלקים אחרים של העיתון. גם מצאתי שרק 43% מהכתבות התעסקו בדיווח על התוצאות. ב-57% מהמקרים היה נושא אחר או אזכור או רפרור של המבחנים. כיצד הם הפכו להיות פרקטיקה מקובלת? אני אראה לכם שלושה ממצאים מהעבודה שלי. אחד זה שנתנו להם משמעות מקומית. במאמר מ"הארץ" מ-02.07.2003 חברי הכנסת שמעון פרס ויוסי שריד ז"ל חיברו בין התוצאות של המבחנים הבין-לאומיים לבין איומי הטרור, האיום האיראני. אז אתם רואים שלקחו את המבחנים הבין-לאומיים וחיברו אותם לשיח שהוא מאוד מאוד דומיננטי בישראל, השיח הבטחוני. אותו דבר עשוי גם דן בן-דוד והרצל בודינגר במאמר דעה שלהם "היום החינוכי" בהארץ ב-2005. שהם כותבים "המיקום הזה", כלומר המיקום הנמוך, "אומר משהו על היכולת הלאומית העתידית לקלוט, ליישם ולפתח טכנולוגיות חדשות הדרושות למשק צומח ולהפעלת מערכות נשק ומודיעין מתקדמות". אתם רואים שיש פה חיבור למשהו שמדבר לישראלים, שזה השיח הבטחוני, השיח הזה שהוא בעצם נותן משמעות למבחנים הבין-לאומיים ברמה המקומית. פרקטיקה נוספת בעיתונות זה הבנייה של שיח משברי שדורש תגובה. אז הנה

החלק האהוב עליי. תמיד כשאני נותן הרצאות כאלה בארה"ב או במקום אחר, אנשים לא צריכים להבין עברית כדי לראות שיש פה ניסיון בתרשים הזה להציג את ישראל מקום 17 מתוך 20. אממה, בטימס 1995 השתתפו עוד 15 מדינות אחרות. זאת אומרת שהתרשים הזה מעצים את המיקום הנמוך של ישראל ע"י זה שחותכים את הטבלה במקום 20. וכאן לדעתי יש פה בעיה מאוד מרכזית באופן שבו התקשורת מציגה בעצם את הנתונים. שלא תחשבו שזה קרה רק בשנות ה-90, זה גם קורה בשנות ה-2000. יש לכם פה תרשים מטימס 2007, שישראל זה הדבר האחרון שמוצג, 24 באדום. המון המון שיח של דרמה ומשבריות. אני אתן לכם עוד דוגמה אחת של פרקטיקה של הבנייה של שיח משברי שדורש תגובה אז מיד צריך לעשות משהו עם זה. אז פה דן בן-דוד משתמש בביוש, אז הוא משווה את ההישגים של ישראל למדינות עניות בהרבה כמו תאילנד ורומניה, ובהערת שוליים הוא אומר שישראל מייבאת מהן עובדים, אנחנו לא רוצים להיות המדינות שמהן מייבאים עובדים, שיש לנו עובדים זרים. הוא משווה אותנו גם למדינות אחרות, מלזיה. יש פה שיח שיוצר המון המון משבר ושדורש תגובה מיידית. הדבר האחרון שאני אראה זה שהיה פה בעצם שיח שהוא מאוד מובנה, עקבי ולא ביקורתי. אתם רואים פה דומיננטיות של שחקנים ממשד החינוך, מהאקדמיה, מהארגונים הבין-לאומיים שעושים את המבחנים האלה. ופחות נתנו מקום למורים, מורות, הורים, תלמידים, או תנועות חברתיות שיכולות להציג משמעויות אחרות של המבחנים האלה. אז יש פה בעצם שיח שהוא מובנה במובן של יש מסר אחד עקבי, כולם כמעט אומרים אותו דבר ואין כמעט ביקורת. אם מצאתי ביקורת, אז מצאתי ביקורת באיזה מכתב למערכת של תלמיד, אורי קול, שכותב להארץ ב-20.08.2009, הוא אומר להם: "כתלמיד תיכון שעבר את המבחנים האלה, מיצ"ב ופיז"ה, אני רוצה לומר שהמבחנים האלה בכלל לא מייצגים את היכולת של התלמידים". הוא מאתגר אותנו בפסקה האחרונה, אומר: "סימנתי את התשובות באופן רנדומלי, יצאתי מהכיתה וביליתי את השעתיים הבאות בקריאת ספר". דהיינו מנסה להגיד לנו ש"אתם חושבים שזה מה שבעצם מעודד את האינטרס שלי בלמידה, ואני עשיתי משהו אחר לגמרי". אז עד עכשיו הראיתי לכם את ההשפעה של המבחנים הבינלאומיים על השיח התקשורתי, ואני רוצה לסיים עם עמדות דעת קהל. אני אראה לכם נתונים משני מחקרים קצרים שעשיתי על המבחנים הבין לאומיים ודעת קהל, ואני אתמקד בישראל. יש לי גם מחקרים כאלה במדינות אחרות, אבל אני אתמקד בישראל. שלב ראשון, אני רוצה להראות לכם איך יש שינוי בעמדות הציבור כלפי מערכת החינוך. נתעסק תחילה בנושא של מידת האמון, שמתחבר מאוד יפה להרצאה הקודמת של שלומית דוידוביץ' על אמון. אז פה זה: מהי מידת האמון שיש לך בבתי הספר ובמערכת החינוך? אם אנחנו מסתכלים, 1991, 1998, 2008, 2001, 2013, אנחנו רואים בצורה מאוד ברורה שיש שחיקה במספר המשיבים שנתנו אמון מלא או מידה רבה של אמון במערכת החינוך. זה קורה בעיקר בין 2008-1998, זה העשור שבו המבחנים הבין-לאומיים בישראל קיבלו תאוצה והמון המון שימוש ע"י משרד החינוך וגם בתקשורת המקומית. אתם רואים שיש פה בעצם כיוון, אוקיי? מ-13% שנתנו אמון מלא במערכת זה ירד לרמה של 2% או 6% בשנים שאחרי זה. זה דבר משמעותי. ובשיחה הבאה אני מקווה שנוכל לדבר קצת על מה זה אומר כשמאבדים אמון במערכת. אבל יכול להיות שלחלקכם זה לא יספיק שיש פה תיאור כזה יותר דסקריפטיבי. אני רוצה להציג לכם דבר אחרון. אני אציג לכם מערך ניסויי שערכתי. ראינתי 3000 ישראלים ב-2013. חילקתי אותם לשלוש קבוצות. קבוצת ניסוי א': עוררתי אותם לחשוב על התוצאות של פיז"ה ע"י זה ששאלתי אותם "איפה לדעתכם ישראל מדורגת?" קבוצת ניסוי שנייה: חשפתי אותם לתוצאות, נתתי להם את הדירוגים של ישראל. וקבוצה שלישית: לא נתתי להם כלום. מערך המחקר נראה ככה, יש לנו שלוש קבוצות וכל אחת מהן קיבלה סקר דעת קהל דומה. שאלתי אותם מהי מידת האמון. וכאן אני מראה לכם בצורה מאוד ברורה: אלה שנחשפו לתוצאות או אלה שעוררתי אותם לחשוב על התוצאות, מידת האמון שלהם במערכת ירדה באופן מובהק. זאת אומרת שלכלי הזה יש המון המון כוח לאיך הוא משפיע על האופן שבו אנשים חושבים על המערכת. וזה לא רק קורלציות, יש פה ניסוי עם קבוצת ביקורת, מה שנקרא גולד סטנדרט של המחקרים החברתיים בימים אלה. ודבר שלישי, שאלתי אותם "האם לדעתכם צריך להגדיל את התקציב, להקטין את התקציב או להשאיר את התקציב אותו דבר?" בישראל, בניגוד לארה"ב, יש פה תמיכה די גדולה בלהגדיל את התקציב

משרד החינוך. אבל כשמחברים את הפריט הזה עם המערך הניסויי, אתם רואים שיש פה ירידה מאוד משמעותית בתמיכה בהגדלת התקציב. כלומר, חשיפה למבחנים הבין-לאומיים הופכת את הישראלים להרבה יותר שמרנים בנושא של הקצאה תקציבית. בקיצור, ב-25 דקות, 27 דקות, הראיתי לכם איך המבחנים האלה נולדו, איך הם מחלחלים בתקשורת ואיך הם משפיעים על דעת הקהל. עכשיו נפתח דיון עם העמיתות שלי על איפה זה פוגש אותנו, את הישראלים, בחיי היומיום. ואני אעצור כאן.

תמי אייזנמן:

תודה אורן. אני בטח בקבוצה שעוררת להם את המודעות לחשוב מה זה עושה לאמון שלי. מצטרפות עכשיו לשיחה שלוש נשים שהמבחנים הבין-לאומיים נמצאים על שולחן העבודה שלהן באופן תדיר. דוקטור חגית גליקמן, מנכ"לית ראמ"ה. דוקטור חפצי זוהר, ממלאת מקום ראש עיריית באר שבע ומחזיקה תיק חינוך, אחת מהערים המורכבות ומהמאתגרות והמצליחות במדינת ישראל. ושירה עובדיה-קדרי, כתבת הארץ בתחום החינוך. המבחנים הבין-לאומיים נמצאים אצל שלושתכן על השולחן, אני יודעת. ואתן מוזמנות לשוחח עם אורן גם על ההרצאה וגם בכלל. אורן?

אורן פזמוני-לוי:

אז שלום לכולן. כבוד גדול לי לדבר איתכן היום. אני מכיר אתכן רק בשמות, פרט לחגית שיצא לי להיפגש איתה לפני כמה שבועות, אני מכיר את כולן בשמות ומאוד מאוד שמח על ההזדמנות. אני חושב שנתחיל בשאלה הראשונה שמעניינת אותי גם באופן אישי: איפה בעבודה שלכן ובחיים שמעבר, אתם יודעים, משפחה, תקשורת, חברים, איפה אתן פוגשות את המבחנים הבין-לאומיים? אולי נתחיל עם חפציבה.

חפצי זוהר:

טוב, אז שלום לכולם ותודה אורן ותודה לכולם. אני חייבת לחבר את זה לסשן הקודם, כי עוד זכיתי ככה להשתתף גם בחלק הקודם ובסוגיות ובשאלות שעלו, ובעיניי זה מתחבר. אני גם אשתף אתכם, לא שזה רלוונטי למפגש הזה, אבל זה רלוונטי למה שאני הולכת לומר, שבחיים המקצועיים הקודמים שלי אני באה מתחום המדע, הדוקטורט שלי הוא במדעים, כך שנתונים ואנליזות ומספרים ומעקבים זה "הלחם והחמאה" שלי והיה הרבה מאוד שנים, כולל ההתחנכות הקרתנית על ברכי הצגת הנתונים והמעקב אחריהם והיכולת להוכיח באמצעות מספרים ונתונים את ההוכחות ואת הטענות שרוצים להוכיח. ואני אומרת שדווקא מהמדע למדתי שהאמיתות המדעיות, כולל הנתונים והמספרים, זה משהו שצריך ככה לחשוב ולהתבונן. זאת הערה ראשונה. הערה שנייה שבעיניי היא קריטית וחשובה מאוד לשיח שלנו ולאיפה זה פוגש אותי, אורן, קודם כל כמו כולם, בוודאי ובוודאי גם ברגעי החשיפה והשיח התקשורתי, אני פוגשת את הנתונים הללו. אני גם לא אחת נכנסת וקוראת ובוזנת ובודקת כשסוגיה מסוימת מעניינת אותי. אבל להגיד שביומיום השוטף זה משהו שנוכח מאוד? לא. איפה זה כן נוכח? זה נוכח בהווה הגדולה. מה זה אומר בהווה הגדולה? אני חושבת שהנתונים המרתקים שאתה הצגת מהזווית הסוציולוגית, ומישהו בשיח הקודם שאל אם יש הבדל בין מצוינות להצטיינות והאם יש על זה מחקרים ומאמרים אקדמיים, אז התשובה היא כן, ובעיניי זה בדיוק השיח, מה מדינת ישראל מקדשת? האם היא מקדשת את המצוינות קרי תהליכים איכותיים עמוקים ארוכי טווח, או שהיא מקדשת את ההצטיינות שזה אומר הישגים יחסיים שתלויים במידה רבה בסרגל המדידה, שתלויים במידה רבה בקבוצת ההשוואה, שתלויים במידה רבה באופן ההצגה. עכשיו, לא שהם לא חשובים. הם מאוד מאוד חשובים בעיניי והם מעניקים הרבה מאוד מידע ואינפורמציה. אבל גם זה צריך להיות בהקשר הנכון, בקונטקסט הנכון. ואני אאפשר גם לחברות שלי בשלב הזה להתייחס.

אורן פזמוני-לוי: יופי, תודה חפציבה. שירה?

שירה עובדיה-קדרי:

שלום. אני אולי אספר קצת על החוויה באמת של להיות כתב חינוך. כתבי חינוך אולי זה אחד התחומים שהם הכי פחות מושפעים מאיזשהם אירועים חיצוניים ביומיום. זאת אומרת, יש לנו את ה-1 בספטמבר, יש לנו את סוף השנה. בקורונה כמובן הכל התערבב. בדרך כלל היומיום שלנו כמעט שלא, אנחנו לא יושבים ומחכים שמשו יקרה, אם אנחנו רוצים שיכתבו על חינוך אנחנו צריכים לחשוב לבד מה מעניין אותנו ולכתוב על זה. ובמובן הזה המבחנים הבין-לאומיים הם איזשהו עוגן אקטואלי שכן בו כולם מתגייסים כדי לכתוב על איזשהו אירוע. פרסום המבחנים הוא מבחינתנו אירוע. במובן הזה אירועים זה דבר קל, כי שוב, כי ביומיום אם אני רוצה לפרסם כתבה על חינוך אז אני צריכה לחשוב, רגע... מה מצב לימודי הספרות בישראל, בואו נבקש נתונים, בואו נבדוק, בואו נלך, בואו נחקור. וכאן קורה משהו, נוחתת הודעה בתיבת המייל, יש בזה משהו שהוא באמת מאוד פשוט במובן מסוים. אני חושבת שאולי הציבור לא מספיק מכיר את מגבלות הז'אנר. בדרך כלל המבחנים מגיעים אלינו ממש שעות בודדות לפני האמברגו, זאת אומרת המועד שבו כולם מפרסמים ביחד את המבחן. למשל הטימס, אני קיבלתי הודעה מדוברת משרד החינוך בשעה עשר וחצי בערב, שלמחרת בבוקר מגיע אמברגו. אני מניחה שזה קשור למגבלות של האופן שבו המבחן מתפרסם ויש צורך לתרגם וכו'. אבל בסוף זה לא שיש שבוע לדגור פה על המחקר כולו, אלא בדרך כלל רוב הכתבים בגלל המגבלות האלה נאלצים בסוף להסתפק בתקציר של משרד החינוך. ואולי גם זו הסיבה, אורן, אתה תיארת שבעצם מעט מהסיקור הוא הסיקור המידי והמבחנים משמשים אחר כך כאיזה כלי לדיון, זו אולי אחת הסיבות. כי למשל גם פיז"ה שהיה, פיז"ה השנה היה אירוע מאוד משמעותי בגלל הירידה המאוד גדולה בחברה הערבית והפערים, אז באמת זה אירוע תקשורתי חשוב. ומנגד, הזמן שהיה כדי לכתוב עליו בזמן אמת היה מאוד קצר. אני ממש זוכרת את הסיטואציה, זה הגיע. כי אני השתתפתי באותה תקופה באיזו סדנת כתיבה, אוקיי? אתה יודע, ערב אחד שבו אני מקדישה... אז אני ממש זוכרת, התעכבתי ולא נכנסתי, כלומר זה מין אירוע כזה שצריך להתגייס אליו, אי אפשר להיערך אליו מראש. זה לא שאפשר לומר "תשלחו לי יומיים קודם בבקשה, אני רוצה לשבת פה בנחת", זה לא עובד ככה. ולכן אנחנו כתבנו עליו באופן מידי ממה שהצלחנו לדלות באמת מתוך הנתונים שהובלטו, הדברים הכולטים. אבל אנחנו בעיתון הארץ אחר כך כתבנו לדעתי שלוש כתבות לפחות בימים העוקבים, גם מסקנות שהוצאנו מתוך הדו"ח, וגם בגלל הפערים הבאמת באמת יוצאי דופן וכולטים שנפערו בחברה הערבית אז לקחו כמה ימים עד שהצלחנו גם באמת לבדוק את הנושא, לנסות לבדוק אותו ברמה מהותית יותר. זאת אומרת בסוף הנתונים הם חשובים, אבל אם אתה לא מנסה למצוא להם סיבה אז הם חסרי משמעות. ולכן באמת זה היה איזשהו אירוע מתגלגל, גם בגלל מגבלות זמן הפרסום וגם בגלל באמת שזה מצדיק דיון יותר רחב מכתבה אחת שהיא מתמקדת רק במספרים, לטעמי.

אורן פזמוני-לוי:

יש לי כל כך הרבה שאלות גם לחפציבה וגם לשירה. אבל אני רוצה לתת לחגית הזדמנות לדבר על איפה זה פוגש אותך, כי אותך זה ממש פוגש ביומיום. ואחרי זה אני אשאל כמה שאלות נוספות. אבל חגית, בבקשה. חגית, את במיוט.

חגית גליקמן:

אז צהריים טובים או בוקר טוב. רציתי להודות על ההזמנה לבוא ולדבר כאן. כן, אותנו בראמ"ה זה פוגש ביומיום. אני לפעמים עומדת מופתעת אם אני משוחחתי עם רופא השיניים שלי או עם מישהו אחר, שואלת אותו, אתה לא יודע מה זה פיז"ה? אתה לא יודע מה זה? זה באמת מפתיע אותי לגמרי, איך יכול להיות דבר כזה. אבל יש. כן, ראמ"ה, כמו שאתה אמרת אורן, ראמ"ה אחראית החל מהקמתה, 2006, נדמה לי שב-2007 עדיין לא היה באחריות שלנו באופן ברור, אבל החל מ-2007 ואילך אנחנו אחראים על כל ההעברה. אנחנו בעצם מרכז המחקר הלאומי של כל המבחנים הבין-לאומיים. זאת אומרת אנחנו משתתפים בוועדות

הארגון, בתהליכי הגיבוש של המסגרות המושגיות, בפיתוח המבחנים. אנחנו עושים את התרגום ואת ההתאמה התרבותית לשתי השפות, עברית וערבית. אנחנו מבצעים את מחקרי הפיילוט ואת המבחנים התפעוליים, זה לא כל כך פשוט. יוצרים את הקשר עם בתי הספר, יוצרים את הצורך באמת לדרבן את הילדים לעשות כמיטב יכולתם. אנחנו מעבירים את המבחנים, אנחנו בודקים אותם, אנחנו עושים review על הנתונים, עיבוד הנתונים של הבין-לאומי, הניתוח של הבין-לאומי, אנחנו מנתחים ומדווחים את הנתונים מבט לאומי ישראל. אז המבחנים הבין-לאומיים הם באמת חלק נכבד מהעבודה של ראמ"ה. אישית, ספציפית הילדים שלי לא נדגמו, אבל בן הזוג שלי כן נדגם למחקר אחד שאתה שכחת להזכיר, אורן, וזה מחקר פיא"ק, מה שנקרא פיז"ה למבוגרים. זה גם כן מחקר מאוד חשוב שבעצם מנסה לראות, גם בו אפשר יהיה לראות את הקשר שבעצם OECD טוען בנוגע לאוריינות והצלחה או בוא נגיד ככה השתתפות באופן חיובי בחיים כבוגרים. זהו, זה פחות או יותר איך שזה פוגש אותנו, הבין-לאומיים. אני רוצה רגע להתייחס למה ששירה אמרה. אני רוצה להגיד, כשנכנסתי אני לתפקיד של מנכ"לית ראמ"ה, הפעם הראשונה שאנחנו דיווחנו על נתונים, פיז"ה 2012, כינסנו יום-יומיים לפני כן תדריך עיתונאים מקצועי יחד עם המנכ"ל, נתנו את הנתונים באמברגו, הסברנו מה היה נבדק שם. בפיז"ה 2012 בדקו פתרון בעיות, בדקו לראשונה קריאה דיגיטלית. וזה מבחינתי הדבר הנכון לעשות, כלומר לתת את הזמן, להסביר מה המשמעות של המחקרים הבין-לאומיים האלה. אנחנו בראמ"ה מתעקשים לקרוא להם "מחקרים בין-לאומיים" ולא "מבחנים בין-לאומיים". כי המחקרים הבין-לאומיים כוללים הרבה מאוד דברים ולא רק את המבחן. בשאלה השנייה אני אענה על זה גם.

אורן פזמוני-לוי:

אוקיי. אני רוצה להתייחס רגע לכמה נקודות שאמרתן. אחת, שירה דיברה על העובדה שאין מספיק זמן לעיתונאי חינוך להיכנס בעובי הקורה של המבחנים האלה, להבין אותם עד הסוף, לכתוב עליהם סיפורים שהם מעבר לתקציר. זה לא ביקורת, מה שאני אומר. הביקורת שלי היא לא על העיתונאים, הביקורת שלי יותר על המוסדות שמנהלים את המבחנים האלה. כי עמיתים שלי שחוקרים את זה, אנחנו חוקרים את זה בכל מיני מדינות, אנחנו מוצאים את אותה בעיה לא רק בישראל, זו בעיה שנמצאת בכל העולם. וזה חלק ממה שדיברתי עליו קודם, על הנושא של איך מקבעים את השיח כדי שיהיה מאורגן וקוהרנטי, לא נותנים את הנתונים בזמן כדי שעיתונאים יוכלו להציג שאלות ביקורתיות או לאתגר את המערכת. זה סוג של שליטה. עמית שלי בריאן מקסוול מאנגליה קרא לזה "הכוראוגרפיה של המבחנים הבין-לאומיים". יש פה ממש תזמון של מתי נותנים את זה, מי יגיב על זה, אילו אנשים יהיו זמינים להגיב על זה, כדי לשלוט בשיח ולקבע את הנרטיב המאוד מסוים שקשור למבחנים האלה. אז זה משהו שאני רואה לא רק בישראל, אני רואה גם במדינות אחרות. במבחן השוואתי שערכנו לא מזמן על 23 מדינות ואיך התקשורת כיסתה את המבחנים בפיז"ה 2012, בשבוע שאחרי השחרור של התוצאות, לא רק באותו יום, בכל 23 המדינות מצאנו שיש דיווח שהוא מאוד מאוד שטחי על המבחנים, לא מדברים על המגבלות של המבחנים - של המחקרים האלה, סליחה, חגית. לא מדברים על המגבלות שלהם. לא מדברים על מה הם יכולים להגיד ומה הם לא יכולים להגיד. ויש שם דיווח שהוא מאוד מאוד בעייתי לציבור, מאחר והארגונים האלה מייחסים המון חשיבות לאיך התקשורת מציגה לזה, ציפינו למצוא שיח הרבה יותר ערני בנושא הזה. ולאורך 23 המדינות האלה לא מצאנו את זה. אז אני חושב שאפשר למקם את התופעה הישראלית כמאוד דומה למה שקורה גם בחו"ל. אני רוצה להתייחס לשתי נקודות שגם חפציבה וגם חגית דיברו, על האדם ביומיום שלא בהכרח נפגש עם המבחנים האלה. המחקר שהצגתי לכם על דעת הקהל מראה שאולי האנשים ביומיום שדיברתם איתם לא מושפעים מזה, אבל כשמסתכלים על זה מנקודת מבט רחבה, מדגם גדול לאורך שנים, אתם רואים שיש כאן השפעה, אתם רואים שיש כאן חלחול של המסר. כי אולי הם לא קוראים בעצמם את הידיעה בעיתון, אבל מישהו ידבר איתם. יש מערכונים ב"ארץ נהדרת" שאני חובב, מתחילת שנות ה-2000, שיש שם רפרנס ברור למבחנים הבין-לאומיים, דרך החיקוי של השרה שמתעללת במורה ואיך זה הכל קשור

להישגים של המבחנים הבין-לאומיים. אז אתם רואים שזה נכנס גם לתרבות הפופולרית. יש לי על זה כמה שקפים, אני אשמח להראות בהרצאה אחרת, על איך זה מחלחל גם לתרבות הפופולרית. אז זה מאוד מעניין לראות את נקודות המבט שלכם. אני רוצה לעבור לרגע לשאלה אחרת, שחפציבה הזכירה את הנושא של מצוינות והצטיינות. ואני רוצה לשאול לדעתכם האם ואיך אפשר להיעזר במבחנים האלה כדי לשפר את מערכת החינוך, האם הם רלוונטיים לתהליכי שיפור. ואני חושב שנתחיל בחפציבה, אחרי זה חגית ואחרי זה שירה. חפציבה, מה דעתך? האם אפשר להשתמש במבחנים האלה כדי לשפר את המערכת? חפציבה, את במיוט.

חפצי זוהר:

תמיד אומרת בחינוך, בסוף נלמד לקרוא שפתיים, אבל עד אז רצוי לפתוח מיקרופון. אני אומרת, אני רוצה להתייחס באמת לדברים האלה, לשאלה שלך. וקשה מאוד בשלוש, ארבע דקות להכניס ככה איזושהי תפיסת עולם. אבל בכל זאת פתור בלא כלום אי אפשר. אני אומר ככה, אם מכירים ומבינים לעומק את המבחנים הללו, מה הם כוללים, מה הם בוחנים, מה הם בודקים, מה רוצים לומר... אגב אני אומרת את כל הדברים האלה ואני אומרת מראש, כי קודם היה שיח מאוד גדול על מי בעצם, למי מיועדים המבחנים הללו. שזאת גם סוגיה, כי יש הרבה מאוד קבוצות עניין ובעלי עניין שהמבחנים הללו משרתים אותם ולא בהכרח הקבוצות הללו קשורות למערכת החינוך. אבל אני אשתדל להתמקד בהתייחסות שלי כן למערכת החינוך, הייתי רוצה להראות יותר מהותי ועמוק אם מי שהם הנושא והנושא הם אנשי החינוך, שאני לא מכירה את כל מי שנמצא כאן, אבל עד כאן בכלל מקיימים איתם שיח. מה זה אומר? צריך לעשות עבודה, צריך...? אני חושבת, אורן, שהמבחנים כמבחנים, אחד הדברים שצורמים לי בשיח, וזה נכון לגבי מבחנים בין-לאומיים וזה נכון לגבי מבחני מיצ"ב וזה נכון לגבי מבחנים בכלל, האם הם אמצעי או האם הם מטרה? ברגע שהופכים מבחנים למטרה, בעיניי מחטיאים את המטרה. אגב, עוד משהו, סוגיה מעניינת שאולי אתה מכיר או אחרים פה, בודקים בנקודת זמן מסוימת, חגית הזכירה שהילדים שלה לא נדגמו, גם הילדים שלי לא נדגמו. מעניין אותי לדעת, אפרופו מחקר, מה קורה עם הילדים שנדגמים, מה קורה איתם אחר כך, מה היו ההישגים שלהם בנקודת הזמן שהם נדגמו, מה קורה לגבי מחזור, האם יש הלימה, יש קורלציה בין מה שנדגם אז לבין... מעבר למחקרים שאתה הזכרת אותם, אורן. אני חושבת שאם נחליף את השיח משיח טכנוקרטי שלוקח את המספרים ואת הנתונים ואת המבחנים ובמידה רבה הופך אותם לקרדום לחפור בו, לטוב ולרע אגב, אני בכוונה אומרת את זה, שלא יובן כאילו אני מתנגדת, לא, ונדבר על שיח שהוא יותר עמוק, יותר תהליכי, יותר איכותי, אז אני מאמינה שבהחלט אפשר. כי אם אתה לוקח את המבחנים ומנסה להבין רגע מה המהות, מה רוצים להשיג באמצעותם, ואחר כך זה צריך להגיע לאותה המורה דינה שסוגרת את הדלת ומבינה מה היא צריכה לעשות, מה בוחנים בסוף, אם משתמשים בזה כמנוף להתבוננות, לשיח, אז בהחלט מדידה אמורה להיות איזושהו מצפן, איזושהו כיוון. מישהי הראתה מצפן. האם אני בכיוון הנכון, לא בכיוון הנכון. אבל תמיד בקונטקסט, תמיד בהקשר, תמיד עם הבנה עמוקה ומהותית של מה הבדיקות הללו באות לבחון ולשרת. עכשיו, זה מעניין, חגית, שאת בחרת לקרוא לזה מחקר. אני בכלל ככה רוצה לשים על השולחן, וגם לשמוע את ההתייחסות שלך, אורן, על איך מתייחסת הקהילה בכלל. המחקרים בסוף משרתים קהילה מסוימת, בעיניי חינוך לא בא לשרת רק את קהילת החוקרים. התוצאות הללו, עם הרבה כבוד לתוצאות, בסוף צריכים להגיע ל-endpoint של הסיבה שלשמה הם הומצאו. ובכלל, אני לומדת, דווקא שבאתי מתחום של המחקרים במדעים, עם Science, Nature ואימפקט פקטור של 20, מסתכלת על מאמרים בחינוך ואומרת, וואלה, בעיתונים הכי נחשקים... אתה מחייד, אורן. מגיעים לאימפקט פקטור 1. אני אומרת לעצמי, מה הקהילות כולן, גם האקדמיות ולא רק, חושבות על מחקרים חינוכיים? זה ככה בגדול ניסיון להתייחסות.

אורן פזמוני-לוי:

אז אנחנו נעבור לחגית, כי אני מאוד רוצה לשמוע מה חגית רוצה להגיד על זה. ואני רוצה לחבר את זה להערה שאני רואה בצ'אט ממישהו בשם עידו גל שאומר שחשוב לברר באיזו מידה הממצאים האלה בכלל נדונים ע"י הנהלת משרד החינוך או ע"י משרדים אחרים, באיזה אופן בעצם משתמשים בהם באופן רשמי לא רק ברמה ש... חפציבה מדברת על הרמה של אנשי הפרקטיקה בשדה, ואני רוצה לרגע לעבור לחגית ולשאול אותה אם אנחנו יודעים על כמה יש שימוש במבחנים האלה כדי להתוות מדיניות ארוכת שנים או עמוקה. חגית, בבקשה.

חגית גליקמן:

כן. אז אני רוצה קודם לבוא ולהגיד מה התועלת של השתתפות במחקרים מהסוג הזה שהם מחקרים בין-לאומיים. אז קודם כל המחקר הבין-לאומי בעצם בונה, כשהוא רוצה לבחון ולבדוק תחום דעת מסוים, נניח פיז"ה 2022 עכשיו תהיה, לא 2021, 2022 בגלל הקורונה, תבדוק באופן ממוקד את המתמטיקה. אז לקראת המחזור הזה נעשית פעולה מאוד נרחבת של הגדרת מה זה אומר מתמטיקה, מה זה אומר אוריינות מתמטית. בוחנים מחדש כל כמה שנים, עם טובי המומחים בעולם מכל העולם, מה זה אומר. אתם יכולים לראות אפילו גם באתר ראמ"ה או באתר של OECD באנגלית, באתר ראמ"ה יש מתורגם לעברית, מה המסגרת המושגית של מתמטיקה לקראת 2022. שהיא שונה לגמרי דרך אגב ממה שאתם תיארתם כאן. היא כן דומה לאיפה שהתחלנו, כן, התחלנו באוריינות בשעתיים האלה וסיימנו אחרי שעתיים בבגרות. ועכשיו אנחנו חוזרים חזרה. אז זה משהו שמאוד מאפיין את הדיון על מתמטיקה בישראל, הדואליות הזאת. מצד אחד אנחנו כן רוצים אוריינות מתמטית, אנחנו רוצים חשיבה מתמטית. ומצד שני אנחנו רוצים כמה שיותר ילדים בחמש יחידות מתמטיקה, שזה הרבה יותר מתבסס על שיטות ותאוריה. אז קודם כל יש בהקשר הזה, עצם זה ש... המפמ"רים, אני יודעת, המפמ"רים אחראים על תחומי הדעת. כן מעיינים וקוראים ולומדים את המסגרות המושגיות שהוגדרו. לא את הכל אנחנו במשרד החינוך מאמצים, אבל כן בוחנים האם זה מתאים לנו, האם אנחנו רוצים והאם ככה. אני אתן דוגמה, למשל במסגרת המושגית בואו נגיד של מחקר טימס שעכשיו ראינו... דרך אגב תוצאות ישראל היו לא כל כך גרועות, אני ככה ראיתי, ככה שמחתי לראות את התוצאות במתמטיקה בטימס שזה כיתה ח', חטיבת ביניים, מה שאנחנו מדברים עכשיו. אז בטימס למשל יש החלטה שכל הנושא של לימודי כדור הארץ מלמדים בישראל קצת פחות, למרות שהוא חלק מהמסגרת המושגית של טימס, ואולי גם ככה ילדי ישראל מצליחים פחות בתחום הזה. אז לא כל דבר שיש במסגרות המושגיות האלה נתפס, אבל כן נעשה עליו דיון, נעשית על זה למידה. אני חושבת שיש עוד נדבך מאוד גדול שפחות שמים עליו דגש, וזה חלק שאנחנו גם בראמ"ה צריכים להשתפר בהקשר הזה, זה באמת כל הנושא של ההקשר שבו נלמד תחום הדעת. המחקרים הבין-לאומיים בודקים בשאלונים לתלמידים, למורים ולמנהלים על ההקשר, מעבר לעמדות תלמידים ואסטרטגיות הלמידה שלהם, יש את הפרקטיקות של המורים, את השעות שניתנות, התפיסות של המנהלים. זה מאוד מאוד יכול ללמד אותנו על המערכת שלנו, וכן לאפשר קבלת החלטות במסגרת מדיניות. אני חושבת שהשוואה בין-לאומית היא חשובה אבל היא פחות חשובה, ודווקא ההשוואה בתוך ישראל היא יותר מעניינת. כי כמו שהראית, אורן, או הראתה נדמה לי בהרצאה הראשונה נועה, אנחנו מאוד שונים מסינגפור ואנחנו מאוד שונים מאסטוניה. השוואות בינינו לבין אסטוניה או לבין סינגפור זה באמת משהו שצריך לקחת אותו בזירות גדולה, להבין באיזה הקשר מערכת החינוך פועלת. אבל כן בהחלט בתוך ישראל יש לזה חשיבות רבה. וניתוחים מהסוג הזה נידונים עם קובעי המדיניות במשרד החינוך, אנחנו מציגים להם היבטים שונים שאפשר ללמוד מהמבחנים האלה. ובחלק מהמקרים אכן נעשה שינוי במדיניות של תהליכי ההוראה.

אורן פזמוני-לוי: אוקיי. תודה חגית. שירה?

שירה עובדיה-קדרי:

אני רוצה להתחבר לסוף של הדברים שלך מקודם, קצת על ההנדוס של אופן הסיקור, ולומר שבאמת יש כאן איזושהי סתירה פנימית. לומר שאנשי ראמ"ה, ובכלל יש אנשי מקצוע במשרד החינוך ששמחים להסביר תמיד כשיש שאלות, ומצד שני באמת האופן שבו הדברים נעשים. למשל אני אתן דוגמה עדכנית באמת משבוע שעבר לגבי הטימס. לי עלתה איזושהי שאלה שנוגעת לאי ההשתתפות של חרדים בבחינה... להבין האם לעניין הזה יש איזושהו... האם הוא נלקח חשבון מבחינה סטטיסטית. כי בהסברים מצוין שחרדים לא משתתפים, אבל לא כל כך ברור האם הדבר הזה נלקח בחשבון או לא. אז זאת שאלה שנשאלה, ואת התשובה עליה קיבלתי, אבל ביומיים איחור. כלומר, להבא אני כבר אדע את התשובה. אבל לסיקור שלנו באותו יום לא, העיתון כבר בדפוס, כבר עטפו איתו, כבר הדגים... בקיצור, הבנתם. אז צריך לומר שבמובן הזה האופן שבו דברים נעשים, מצד אחד יש אנשי מקצוע ששמחים להשיב, ומצד שני באופן שבו המשרד מתנהל התשובות לא ניתנות בזמן וזו בעיה, וזה באמת משפיע על שטחיות הסיקור, וכאן אני נאלצת להסכים. לגבי האימוץ של המדיניות, עוד אנקדוטה מנקודת מבטם של הכתבים. כשהתפרסמו תוצאות מבחני פיז"ה, אז הפרסום, בדקתי בדיוק איך נראתה הודעה לעיתונות, ההודעה נראתה כך: "משרד החינוך יקים ועדה שתבחן את מצב החינוך בחברה הערבית", זו הייתה הכותרת, ורק אז הופיעו התוצאות. כלומר, קודם מציעים פתרון, צריך לומר שזה פתרון אינסטנט, ואז מציעים את הבעיה. כלומר זה לא היה כפי שאולי מבחינה עריכתית צריך היה להיות, קודם בואו נספר לכם מה התוצאות ואחר כך אולי נאמר שגם אנחנו מתכוונים לפתור את הבעיות, אלא קודם נעטוף את זה באיזושהי עטיפה פופוליסטית של מה אנחנו מתכוונים לעשות. כבר הופיעה הודעה אם אני לא טועה "הוקמה כבר הוועדה". ורק אחר כך הופיעו התוצאות, הופיעו בצורה מאוד הגונה. כלומר אף אחד לא ניסה להסתיר את הפער. אבל האופן שבו דוברויות עובדות הוא שגם יש נטייה לעטוף את הכל באיזושהי מעטפת שישר כבר מציעה פתרון. ובמשך חודשים ארוכים ושבועות ארוכים, זה כבר היה אם אני לא טועה בתפר שבין שר החינוך פרץ לשר החינוך הנוכחי, מה קרה עם הוועדה הזאת שהקים שר החינוך? והתשובות שקיבלתי היו מתחמקות במקרה הטוב וממש... זאת אומרת אני לא הצלחתי לקבל תשובות טובות. באיזושהו שלב מוהנא פארס איש משרד החינוך, בכיר משרד החינוך, כן השתתף בוועדת כנסת וסיפר על כל מיני צעדים שנעשים כדי לשפר את האופן שבו נקלטים מורים בחברה הערבית, איזושהו כן צעד שהוא לכאורה כביכול תוצר של המסקנות. אבל האם הוועדה הזאת הציגה איזושהו תוצרים שיטתיים, ניסיון שיטתי להבין למה אלה היו התוצאות בחברה הערבית? התשובה היא לא. לעולם לא הוצגו... או שפשוט, אני לא אתפלא אבל... יתקנו אותי אחרים, אני לא רוצה לקפוץ למסקנות, אבל גם אני לא אתפלא אם הוועדה הזאת מעולם לא באמת התכנסה כפי שזה הוצג. כך שבאמת צריך לקחת בערבון מוגבל. מצד אחד כל פעם שיש איזו תוצאה לא טובה במשרד החינוך ממהרים לומר שהם בודקים, אבל כשמנסים לעקוב לאורך זמן, אני מהנסיון הקצר שלי לא ראיתי שיש באמת מסקנות אופרטיביות שיטתיות, נאמר את זה כך.

אורן פזמוני-לוי:

אני רוצה לקחת את מה ששירה אמרה על ההודעה לעיתונות הזאת, אני לא ראיתי אותה אבל ממה ששירה מתארת זה מאוד מתחבר לטיעון שלי בעבודה על הסיקור התקשורתי, שמציעים את המבחנים האלה כמשהו שצריך להגיב להם, ואז ההודעה הזאת זה בדיוק זה, עוד לפני ששמים את הנתונים על השולחן כבר יש את התגובה האדמיניסטרטיבית, ועדה או שינוי בספרי לימוד או משהו אחר. לדעתי צריך לחשוב לרגע על מה הרפלקס הזה עושה לנו. אם אנחנו לא עוצרים לרגע ומנסים להבין רגע מה המבחנים האלה באמת נותנים לנו, מה הם לא נותנים לנו, מה אפשר ללמוד מהם, מה אי אפשר ללמוד מהם, זה אחת. שתיים, אני רוצה רק להגיד שמידת השימוש במבחנים הבין-לאומיים, כמו שאני רואה בשיח בצ'אט, במחקרים שערכנו בארה"ב

מצאנו שגם במדינות כמו מסצ'וסטס וצפון קרוליינה, שתי מדינות שמשותפות באופן עצמאי במבחנים האלה, מידת השימוש בידע שהמבחנים האלה נותנים היא שטחית כל כך שזה מסתכם בטבלת הדירוגים. הם מסתכלים בטבלה, מפיקים איזה כמה פרסומים בעיתונות, וזהו. הם אפילו לא יודעים שיש קובץ נתונים שאפשר לעשות עליו ניתוח משני, כמו שאמרה חגית, הקבצים האלה הם כל כך עשירים שאפשר לפלח שם נתונים על עמדות של תלמידים, האקלים הבית ספרי, אלימות בבית ספר ואיך זה קשור לזהות של התלמידים והכל. זה מדהים. בתור מישהו שמלמד סטיסטיקה, אני עובד עם הקבצים האלה כדי ללמד תלמידים איך לעבוד עם סטיסטיקה. וזה הדהים אותי שגם במסצ'וסטס, מדינה שנחשבת למדינה מובילה בתחום החינוך, אין שם כמעט שימוש במבחנים האלה. מה שמעלה אצלי את השאלה, אולי צריך לעצור לרגע ולחשוב, אולי המבחנים האלה אנחנו לא צריכים אותם כל שלוש, ארבע, חמש שנים? אני יודע שאנחנו מתקרבים לסוף, אבל אני רוצה שהקהל שאיתנו יחשוב לרגע, אולי המבחנים האלה צריך לשלוט בהם במקום שהם ישלטו בנו? וצריך לרגע לשאול שאלה, למה אנחנו עושים את זה כל שלוש, ארבע, חמש שנים? אולי תהיה לזה יותר משמעות אם נעשה את זה בצורה פחות תדירה ונשתמש בנתונים האלה לעומק? אני רואה שחגית רוצה להגיב. אז אני אתן לחגית להגיב.

חגית גליקמן:

משהו קטנצ'יק, כן, בנושא הזה של... באמת יש עכשיו דיונים מאוד סוערים בוועד המנהל של פיז"ה האם להישאר עם מחזור של שנים או לעשות את זה מחזור של ארבע שנים וחמש שנים. ויש מדינות באמת שחושבות שאולי צריך. ויש מדינות שאומרות לא, אנחנו משתמשים בתוצאות האלה לבדוק האם המדיניות שלנו עובדות ולקבוע מדיניות לשנים הבאות. פער של יותר משלוש שנים, בעצם מבחינתנו ההשתתפות במבחנים האלה לא שווה. אז יש את זה, יש הרבה מדינות שעושות את זה. אני מכירה איטליה, דרום קוריאה ועוד מדינות אחרות שאכן אומרות, שלוש שנים זה המינימום שאנחנו יכולים לקבל. אז רק את זה לדעת, יש גם מדינות שמשמשות במבחנים הבין-לאומיים בצורה מאוד משמעותית לקבוע מדיניות ולבדוק האם המדיניות שלהם אכן פעלה. גם ישראל דרך אגב.

חפצי זוהר: אני חייבת מילה, אני יכולה מילה אחת להתייחס לדברים שחגית אמרה? אני חושבת שחשוב שזה ייאמר פה, ולו רק בגלל המקום שממנו אני באה, דווקא כנציגת הרשויות המקומיות. אפרופו קביעת מדיניות, וחגית ציינת שאתם מעבירים את הנתונים ועוסקים בשיח וקובעים מדיניות בעקבות הנתונים...

חגית גליקמן: לא אנחנו קובעים מדיניות, המשרד קובע.

חפצי זוהר: אני רוצה לשים פה על השולחן מה מקומן של הרשויות המקומיות שהן שותפות מלאות ומרכזיות גם בקביעת מדיניות וגם בהובלת המדיניות החינוכית שקובע המשרד. ואגב, אני מורידה את זה למטה גם לדרגי המנהלים וגם לדרגי המורים. אני חושבת שגם אם רוצים לקבוע מדיניות בבניין לב רם בירושלים, וזה בסדר גמור, אני גם עבדתי שם ובאה משם, עדיין כל שרשרת השותפים למעשה החינוכי שיש להם חלק מכריע בכל הסיפור הזה, צריך לחשוב על מקומם, איפה הם, איפה קולם נשמע ועד כמה הם חלק מרכזי וחשוב בתוך התהליך הזה. תודה

אורן פזמוני-לוי: אוקיי. אנחנו בדיוק בזמן, אבל אם יש לנו עוד כמה דקות אני רוצה לבקש מחנה פרל שקיבלתי שהיא מעוניינת להגיב שמהו שאמרנו. חנה פרל הייתה אחראית על כל תחומי המתמטיקה והמדעים במשרד החינוך.

חנה פרל:

נכון. ומה שרציתי להגיד בגדול הוא, כשאני עשיתי את הבדיקה אז שמתי לב גם שהשפעה של המבחנים הבין-לאומיים על כל המדינות התחילה מהיום שהתחילו להעביר קבצים גדולים ומהירים במחשב. עד אז

לקח שנתיים עד שהחברות יצאו ועד שהגיעו, ולאף אחד לא עניין כלום. מהרגע שהתחילו להעביר קבצים גדולים במחשב, ראינו גם שינויים של תוכניות לימודים בכל עולם, זה לא מדינה אחת או שתיים ששינתה את תוכנית הלימודים שלה, הם שינו. והמבחן העיקרי היה טימס. ראית שינוי תוכניות לימודים מסיבי בכל ה... בחלק גדול מהמדינות, להתאים את עצמם למבחן טימס. כשתזכרו שמבחן טימס היה מבחן קוריקולרי ולכן היה להם רצון להראות את עצמם כמצליחים בעניין. אבל תזכרו דבר אחד, ולי יש טענות גם גדולות כלפי ה... במידה מסוימת כלפי העיתונות. כמו שהיא אומרת, יש להם מגבלות. אבל אף אחד מהם לא קורא את מה שכתוב באמת שם, כמו שאין שינוי בהישגים, איפה אנחנו בעולם במקום. זה שאנחנו ב-7 עם 39 מדינות, או שזה אנחנו ב-9 עם 42 מדינות, מה זה משנה? ראיתם כמה הבדלים בסטיית התקן? סטיית התקן יכולה להיות מזערית בין המדינות ולאף אחד זה לא מעניין. כלומר אין קריאה אמיתית של מה שקורה בנתונים, ועם זה אני מסכימה עם כל מה שאתם אומרים. יחד עם זה, הפוליטיקה כאן שולטת. ואני לא אשכח את הימים שלי כמפמ"רית, שנקראתי למנכ"ל והוא אמר "למה הציונים שלנו כאלה?! תשנו את תוכנית הלימודים, לא מעניין אותי". וכך נאמר. לא מתמטיקאי, לא איש מדע, אבל אתם צריכים לשנות את תוכנית הלימודים כדי שאנחנו נצליח. אז התחושות האלה של איש מקצוע שאומר "בסדר, אבל אנחנו..." התחלתי להסביר ואמרתי "תראה, אנחנו עד כדי כך קרובים, אנחנו 85% קרובים לתוכנית הלימודים". אז הוא אמר "לא, אנחנו צריכים להיות 100%, אז יש יותר סיכוי". הסברתי לו "אבל בסינפור הם רק 87% קרובים לתוכנית והם מצליחים יותר מאיתנו". "לא, לא, לא". זה לא מעניין אותי. אני צריך שתוכנית הלימודים תהיה בהלימה ל-100%. אני אומרת את הדברים האלה היום כשאני כבר פנסיונרית ובחוף, ולכן אני אולי מרשה לעצמי להגיד את הדברים. אבל תדעו שלפוליטיקה יש משקל נורא חשוב. שר או מנכ"ל רוצה שבתקופת הכהונה שלו תהיה לנו הצלחה ונוכל ללכת ולפרסם את זה, כשלמעשה תהליכי החינוך ותהליכי כתיבת תוכניות הלימודים הם תהליכי עומק שלוקחים שנים.

אורך פזמוני-לוי:

חנה, אני לצערי נאלץ להפסיק אותך. אני אמצא דרך להתחבר כדי שאני אוכל לדבר איתך, אני מעוניין בנקודת מבט שלך. אבל מה שנקרא מתוך כבוד אנחנו צריכים לתת הפסקה קצרה ואנחנו עוברים למושב הבא. אני רוצה להודות לחגית גליקמן ולחפציבה זוהר ולשירה קדרי על השיחה. מאוד מאוד נהייתי לשמוע את נקודת המבט שלך, ואני מקווה שגם הקהל שלנו לקח קצת יותר שאלות ביקורתיות על התעשייה. תודה רבה.

תמי אייזנמן:

אני רוצה להודות לך ולשלושתכן. אני חושבת ש... רגע. אוקיי, אני זוטי פשוט בחדר. טוב, רגע. אז אני רוצה להודות לכם. אני לרגע לא חושבת שאנחנו לא צריכים מבחנים, ואם כן אז אוי ואבוי אם זה קרה במשמרת שלי. עכשיו אני אנסה. אוקיי. אבל אני חושבת שהשאלה שאיתה סיימתם את הפנל... עכשיו כן? השאלה שאיתה סיימתם את הפנל, של איך אנחנו יכולים להשתמש במבחנים כדי לשפר את מערכת החינוך, היא שאלה מאוד חשובה, מאוד מעניינת. ואני חושבת שהתחלנו לחשוב ביחד, התחלתם אתם לחשוב וגרמתם לנו לעורר את המחשבה לאיך אפשר להמשיך מכאן הלאה. זאת אומרת אנחנו כבר בתוך, כן, יש מבחנים ואנחנו רוצים מבחנים, והשאלה היא איך אנחנו משתמשים בהם כדי לשפר את ה...